Poštarina u gotovom plaćena.

VIJENAC

LIST ZA ZABAVU I POUKU

1923

GOD. I. BROJ 6.

UREDJUJU: DR. FERDO NIKOLIĆ I DR. FRANJO JELAŠIĆ

VIJENAC

GOD. I. LIST ZA ZABAVU I POUKU BR. 6.

SADRŽAJ :

Vijenac izlazi jedamput nedjeljno. Cijena mu je mjesečno K 60.—. Pojedini broj stoji K 20.—.

Novac se šalje Poštanskom čekovnom zavodu u Zagrebu za upravu »Vijenca« na broj 34649.

Rukopisi se šalju dru. Ferdi Nikoliću, Zagreb, Medulićeva 30/I. ili dru. Franji Jelašiću, Zagreb, Matica Hrvatska.



MAKSIMILIJAN VANKA: ZIMSKA NOĆ



GOD. I. U ZAGREBU, 6. VELJAČE 1923. BROJ 6.

SLOBODNI STIHOVI

U BOLNICI

ZAMAZANA soba, puna bolesnika,
jecaja i psovka; škrgut zuba reže
zasićeni uzduh, a kroz trošna vrata
dovlači se zadah načetih mrtvaca,
što ih u se prima nekolko već dana
podrumska tišina mjesto groblja svetog,
koje smo granatom razrovali složno
mi i — oni drugi.
Zamazana soba.
Stisnuti smo u njoj jedan do drugoga,
članovi obiju zaraćenih vojska
kao dobra braća, koju jednak stiže
nesmiljeni udes nesreće i bola.
Jučer smo još išli jedni protiv drugih
s napunjenom puškom, s naoštrenim bodom,
danas mirni, tihi, gledamo se tupo,
pitajući šaptom: »Jel' ti rana teška?«

Noć je puna strave, mirna kao groblje.
Tu već rata nema: pokraj mene umr'je
mirno kao svijeća onaj, što mi jučer
nesmiljeno stavi leden bod med oči,
a već časak poslije — nazvao me bratom.
Tu već rata nema, tu smo samo ljudi.
Noć je tiha, duga, dulja nego duga
godina u bijedi.
Negdje tu u gradu,
neznanom i pustom, sat na tornju tuče:
jedan, dva i... osam... devet... deset — Jao!
Još ni ponoć nije, a već pola vijeka,
što je večer pala...
Umornim se bolom
pogled oka moga prema nebu diže:
tamo gore sjedi u Svom Veličanstvu
Gospod Bog i plače ponad naših glava.
Zašto plače Gospod? Zar Mu nijesmo svi se
molili i kleli prije bitke svake?!

Noć je mirna, duga, dulja nego vječnost.
Na prstima tiho po sobi se šulja
bolničarka stara, zavita u crno:
Poslala je tužna jedinoga sina
grudima da svojim Otadžbinu brani.
Drina mu je dala grobnicu i natpis...
Na prstima hoda, da nam ne bi bukom
oteščala patnje, koje su nas snašle
satirući bijesno ognjišta i groblja
pradjedova njenih.
Lagano se šulja,
muški suze drži i sve šaptom pita:
»Trebaš li što, sinko?« — — —

IZ ALBANSKE POGIBIJE

RASPREMI prebijele krevete, družice moja,
nadoji našega sina, malena i zlata,
pa lezi, počivaj mirno, ja ne ću ti doći
nikada više.

Zaludu gledaš kroz vrata i prozore često
i čekaš cviljenje pasa, kad veselo skoče,
da mekim lavežom najave dolazak gazdin —
ja ne ću ti doći.

O divna, da su ti blaženi cjelovi moji
i svaka rječca, što sam ti kada je rek'o
i svaki pogled i nejako čedo, plod sretne
ljubavi naše.

Nek Bog ti naplati tvoju dobrotu i vjeru
i ljubav. što si je nosila u srcu svome;
nek četverostruki blagoslov s vedroga neba
na tebe dođe. —

Ja više doći ne mogu. Raščešljaj sad kosu
i klekni, obriši suze, da ih ne vidi dijete,
i tada ručice sklopi na molitvu vruću
našega sina,

pa skupa šapćite blagoslov pepelu mome.
Izljubi majčice naše i krevet raspremi,
razčešljaj kosu, nadoji djetence i lezi —
ne čekaj mene.

Mile N. Budak.

BRAK MALE RA

ROMAN IZ OBIČNOG ŽIVOTA U VELIKO DOBA.

Napisao SLAVKO JEŽIĆ.

3.



BUČEN u noćni pyjama Cezar se naslonio na prozor i opajao je pogled krasotom mora za vedre ljetne noći. Iz svoje sobe u drugom katu — kuda se preselio pred par dana — pogledom je obuhvaćao sivu daljinu mora s jedne strane, a svjetlucavu istarsku obalu s druge. Čak i ležeći u svom krevetu mogao je kroz otvoren prozor vidjeti plavo more i sive obronke visoke Učke gore.

Slušao je jednoliko klokotanje mora i razmišljao... Eto, za par dana otići će Aranka. Iza nje će ostati miris mladosti, života i veselja. Ostat će ugodna uspomena s malo tihe sjete i slatke boli...

Zar to nije čudno, da s tolikim mirom može misliti na njezin odlazak? Nije li to ružno i nezahvalno?... Ipak, toliko su ugodnih časova zajedno sproveli!... Ali u njihovu ljubav nije ušlo ništa ružno — sva je bila čista poezija! To mu je bilo drago, i to mu je olakšavalo pomisao na rastanak...

Pogleda na sat. Bilo je blizu ponoći... Rastreseno sjedne na rub kreveta i mekanično pruži ruku prema noćnom stoliću. Tu je ležala knjižica omanjeg formata, uvezana u tamno-crvenu kožu, sa zlatorezom. Nikad nije mogao usnuti, a da prije ne pročita par stranica kojega pisca. Cezar dohvati i otvori knjigu. Na naslovnom je listu pisalo: »Iani Dousae Nordovicis, Pro Satyrico Petronii Arbitri, viri Consularis, Proecidaneorum Libri tres. Parisiis, Apud Gulielmum Linocerium, in monte D. Hilarij, ad insigne Vasis aurei. M.D. XXXV. Cum privilegio regis.«

Cezar se osmjehnu smješkom, kojim pozdravljamo stare prijatelje, kad ih susrećemo na ulici. Naglo okrenu oko polovicu knjige. U sredini vidio se jedan novi, strašno dugi naslov, koji je počimao ovako: »Satyricon Petronii Arbitri viri consularis. Longè quàm antea tersius & emendatius...« Bilo je to jedno staro parisko izdanje Petronija: »Lutetiae Parisior. M.D.LXXXVII.«

Zalistak je bio na dvanaestoj strani. To je bila scena kod Kvartile, upravo prije Trimalhionove gozbe. Stao je kod Kvartilinih riječi: »hodie enim post asellum, diaria non sumo.«

Cezar nastavi čitati:

»Na te se riječi približi Psihe smijući se i šapnu joj ne znam što u uho. »Tako je, tako, reče Kvartila, dobro da si me podsjetila. Zašto ne? Upravo je najljepša prilika, da našu Panihidu učinimo ženom: quia bellissima occasio est, devirginetur Pannychis nostra?« — Smjesta dovedoše dosta ljepušnu djevojčicu, za koju se činilo, da nema više od sedam godina; bila je to ona ista, koja je prije s Kvartilom došla u naše konačište. I svi stadoše pljeskati i zahtijevati, da se obavi bračni obred. Bio sam zapanjen i stao sam tvrditi, da Giton, koji je vrlo plašljiv dječak, ne će imati dosta žestine; a i djevojčica je suviše mlađahne dobi, a da bi mogla podnijeti dužnost žene. — »Tako? reče Kvartila; zar je ona mlađa, no što sam bila ja, kad sam prvi put prošla kroz muške ruke? Neka me Junona kazni, ako se sjećam, da sam ikad bila djevica: Junonem meam iratam habeam, si me unquam meminerim virginem fuisse! Već kao dijete ludovala sam s dječarcima moje dobi, a kad sam ponarasla, provodila sam se s odraslijim momcima; tako sam došla do ovih godina. Odatle, držim, potječe ona poslovica: »quae tulerit vitulum, illa potest et tollere taurum.« Bojeći se, da se Gitonu u mojoj odsutnosti još kakvo veće zlo ne dogodi, ustao sam, da prisustvujem ceremoniji...«

... Kuc! kuc!...

Šta je to? Kao da je netko pokucao na vrata? Tako kasno, pola sata iza ponoći!

Kuc! Kuc!

Nema sumnje. Čuje se tiho, oprezno kucanje.

Kuc! Kuc!...

Cezar poskoči prema vratima, naglo ih otključa i otvori. U sobu se kliznu kroz otvorena vrata gipka i puna ženska pojava, umotana u peignoiru, s lakom koprenom oko glave. Cezar je odmah prepozna:

— Vi, Aranka? kriknu prigušeno.

— Pst! stavi Aranka kažiprst na usta. Zatvorite najprije vrata!

Kako je Cezar stajao malo neodlučan, Aranka zatvori sama vrata i zavrnu dvaput ključem. Zatim odskakuće do divana, strese koprenu s glave i baci se sjedećke na divan, raširivši ruke. Duga joj je kosa bila raspuštena. Ispod lakog peignoira

od tamnomodre svile provirkivale su bijele čipke od košulje, a napeta se svila na grudima talasala od naglog disanja.

— Što vas zaboga nosi ovamo tako kasno? Kako ste nepromišljeni! Da vas je tko vidio!..., dođe konačno Cezar do riječi.

Aranka naheri glavu i naškubi usne:

— Lijepi doček! I to je sve, što mi imate reći?

— Ali zaboga! Ta pomislite, šta radite! Vi se kompromitirate...

Aranka se uozbilji:

— Slušajte, Cezare! Imam da govorim s vama. Gledajte (ona izvadi odnekud iz njedara, otkudli, pismo), evo pišu mi od kuće. Novosti... šta mislite, kakve?

Cezar slegne ramenima, raširi ruke i prste, a onda ih spusti.

— Eto, nastavi Aranka, zovu me kući. Mjesto da idem u Beč, vele mi neka se vratim u Versecz. Imam prosce...

— Prosce? trgnu se Cezar.

— Naš znanac, vlastelin Béla Istvánfy zamolio je za moju ruku. Roditelji su presretni, partija je odlična... Što vi mislite o tom, édesem?

Cezar je spustio glavu. Nehotice je osjetio zavist na tog nepoznatog mladog Istvánfyja, koji će prvi ubrati cvijet, koji je na čas zamirisao i u njegovu vrtu. Istom kad gubiš nešto, što ti je drago bilo, osjećaš, koliku si vrijednost posjedovao... Šutio je...

Aranki se zaiskrile oči.

—Vi ne odgovarate? Zar vam je žao? Recite..

Cezar progovori:

— Žao?... Možda... Ali ipak, ako ću da vam svjetujem kao prijatelj, reći ću vam: uzmite ga, budite sretni! Vi to zavređujete. Vi ste tako, tako dobri, lijepi i pametni...

Aranka skoči i udari srdito nogom po podu:

—A vi ste tako glupi!... Glupi ste kao noć, glupi kao kakva stara bogomoljka... glupi, glupi, glu-u-pi!...

Glas joj je bio gotovo hrapav. Stisnutim je šakama zamahivala prema Cezarovoj glavi, kao da je hoće razbiti. A onda zašuti i opet se baci na divan, sa suzama u očima.

Cezar klekne do nje:

— Slušaj, Aranka!... Imaš pravo, da sam strašno glup. Imati tako divan stvor u rukama i pustiti, da mi ga drugi preotme... to je zbilja glupo... Ali eto, ja sam siromah... pišem knjige, i od toga živim. I jedan sâm teško živi od toga, a kamo li dvojica... ili više njih... Što mi je dakle učiniti? Volim te, pa mislim na tvoju sreću... zato ti dijelim savjete... glupe, dabome...

Zapinjao je. Aranka ga pogleda:

Znam, znam... Sav si se promijenio, otkad je došla ona... Šta ti je stalo do mene? Mali flirt; bio pa prošao. Ja ću otići, udat ću se, a ti ćeš nastaviti s drugom... Loin des yeux, loin du coeur...

— Ne, nikada! usklikne Cezar s negodovanjem. Njegov je prosvjed bio iskren. Taj čas nije shvaćao, da bi mogao zaboraviti Aranku.

— Ne vjeruj, Arankám, da sam ti udaju svjetovao zato, da te se riješim — nastavi uzbuđeno. Srce mi se kida, kad pomislim, da će drugi posjedovati ono u zbilji, što sam ja samo naslućivao... Ja ću biti vrlo žalostan, vjeruj mi, zlatna moja...

Aranka ga burno zagrli i pritisne na grudi. A onda ga stane gladiti po licu i progovori toplo i mazno:

— Mili moj, razumij me!... Ja se stresam od groze kod pomisli, da ću postati žena nekoga, tko mi je ravnodušan... da će me prvi zagrljaj muškarca ispuniti odvratnošću, gađanjem... Zar da sve ono, o čemu sam sanjala, otkad sam se osjetila djevojkom, zar da sve to satre jedna noć? — O, vi muškarci ne znate, što ženi znači zagrljaj!... To je doživljaj, o kome ja već godine mislim, koji dozivam sa čežnjom i sa strahom, koji ima da bude najveće i najljepše u mome životu... Dati ljubav i osjećati ljubav!... Prvi put se osjetiti ženom u zagrljaju čovjeka, koga mi svaki kucaj srca doziva, koga mi sve tijelo i sva duša želi!... Ja ne ću da izgubim taj najviši užitak sreće; ja hoću da se za cijelog života mogu blažena sjećati toga časa... Razumij me, mili moj...

Ogrtač joj se skliznuo s ramena. Pritisnula mu je glavu na svoje uzbibane grudi, i on je čuo, kako joj srce naglo i žestoko tuče! Osjećao je, kako joj se trzaju mišići, i kako ti trzaji prelaze na njega. Tijesno su se privili jedno uz drugo, i njemu se pričinjalo, da oni i nijesu dvoje, da su se pretočili u jedno... I onda je osjetio potrebu da kida, da grize... Žestokom je kretnjom otrgnuo vrpcu na košulji, a pred očima mu zablistala, jedra djevojačka ljepota... Aranka se sruši nauznak, problijedi naglo, a oči joj zamru... njegove usne potražiše njezine...

A onda se začu Arankin jecaj i oboje izgubiše svijest...

(Nastavit će se.)

SUSJEDA

Napisao A. G. MATOŠ

I.



RLO umoran, hladio se na prozoru svog stana u drugom katu. Mišice nožne i ručne mu podrhtavahu. Nakon duga vremena bijaše zadovoljan sa sobom i s drugima kao čovjek što poče uspijevati poslije nečuvenog napora. Zbog dugova moraše u inozemstvo. Porodica ga se odrekla, poklonivši mu legendarni putni trošak do Amerike. Zadržao se u Ženevi, živući prvo vrijeme kao srećan kartaš, dobivajući slavenske, naročito bugarske đake na pokeru. Kada se jedan ustrijeli i utopi u jezeru zbog gubitaka, Tkalac prestane s kockanjem i dođe na srećnu misao: iznajmi veći stan, kupi nekoliko strunjača i poče davati satove iz mačevanja, a kasnije, uvježbavši se s nekim Parižaninom, i iz boksanja. Sabljom si je prokrčio put u najviše krugove, dobivši sjajnih preporuka, naročito za Rusiju i spremajući se u Paris nakon sjajnog match-a, kod kojega na glas među svjetskim šampionima. Prvi put u životu imađaše uštede. Naročito mlade ekscentrične kosmopolitske dame plaćahu mu šakom i kapom. Počeo je otplaćivati stare dugove u otadžbini. Cijeli svijet osvajaše njegovo časničko nezatajivo dobro držanje, naslijeđeno cijelim nizom junačkim graničarskih časnika, plemića iz Laudonovih vremena. Ostavši u svojoj duši dobar kao većina naših lahkoumnika, na garavom, muževnom licu grabiličkog profila i crne muževne brade sjaše iz žućkastih, orlovskih očiju djetinja, gotovo djevojačka duša kao u naših gorštaka, hajdučkih i uskočkih potomaka. I ako je mnogo ljubio, ni jedne jedine nije odista volio, jer u duši ostade pomalo don Kihot, snivajući o ženi-uzoru i o ženi-romanu kao sva viteški odgojena čeljad.

Iz golemog, u vrt pretvorenog dvorišta ugodno popuhuje. Na prozoru susjedne kućetine pjeva kanarinac, a odnekale bruji slatka tuga Balade Chopinove. Tkalac se pretvorio u dim svoje cigarete, snivajući kao divljak budnim očima. Odjedared se trže. Na golom, još uznojenom vratu osjeti kaplje. Otare se rupcem i gle! i opet kiša sa vedrog lipanjskog neba. Mladić okrene glavu, i odozgo, sa gornjeg prozora, rumeni se bijelo, krasno žensko lice među saksijama i cvijećem, ne smažući riječi za ispriku, bez snage da otkine pogled s njegova zbunjenog obraza.

— S krasnim vašim cvijećem zalijevate i koprive, Madame! — nategne on napokon svojom tuđinskom francuštinom, koja se toliko sviđaše gospojama, potsjećajući na ljupko djetinje tepanje.

— Ja sam previsoko, pa da se opečem! — prihvatit će ona, posmatrajući ga još uvijek vidljivom začuđenošću djeteta.

— O, ima i pitomih kopriva, bez bodljika!

— Slaba sam u botanici i vjerujem, kad mi vi to velite.

— Molim vas, ne udaljujte se, gospodo, jer je tako lijepo gledati nebo, cvijeće, i vas u tom modrom nebu i u tom krasnom cvijeću!

— Vi ste stranac, kako razbirem iz vašeg naglaska i načina razgovora.

— Jesam — nažalost. Ja sam propali natporučnik i, kako to već jamačno znate kao moja susjeda, poučavam u vještini mačevanja i boksanja.

— Da, čitala sam o vama i u novinama. Vi ste na putu k slavi.

— Jadne mi slave! No i to je bolje no krasti. Šta ćete, raditi se mora. Uspiju li mi osnove, poći ću u Pariz i tamo još pored toga poučavati u jahanju. Strastan sam jahač i ne pojmite, kako mi je tu bez svog konja. Kad vidim lijepa paripa, bivam tužan kao Beduin. Samo mi jahači znamo, da konj i konjanik mogu postati jedno: ne konjska duša u ljudskom tijelu — dakako!

— Vi ste ostatak izumrlih kentaura! A nađete li kakvu amazonku? —

Tkalac opazi, kako je naglo problijedjela i porumenjela, a nju čisto zbuniše njegove oči, potamnjevši i napunivši se čudnom vlagom. Htjede joj odgovoriti vrlo toplo i vrlo ljubezno, ali među cvijećem ostade tek kratki pozdrav i prigušeni, daleki, sirenski hihot.

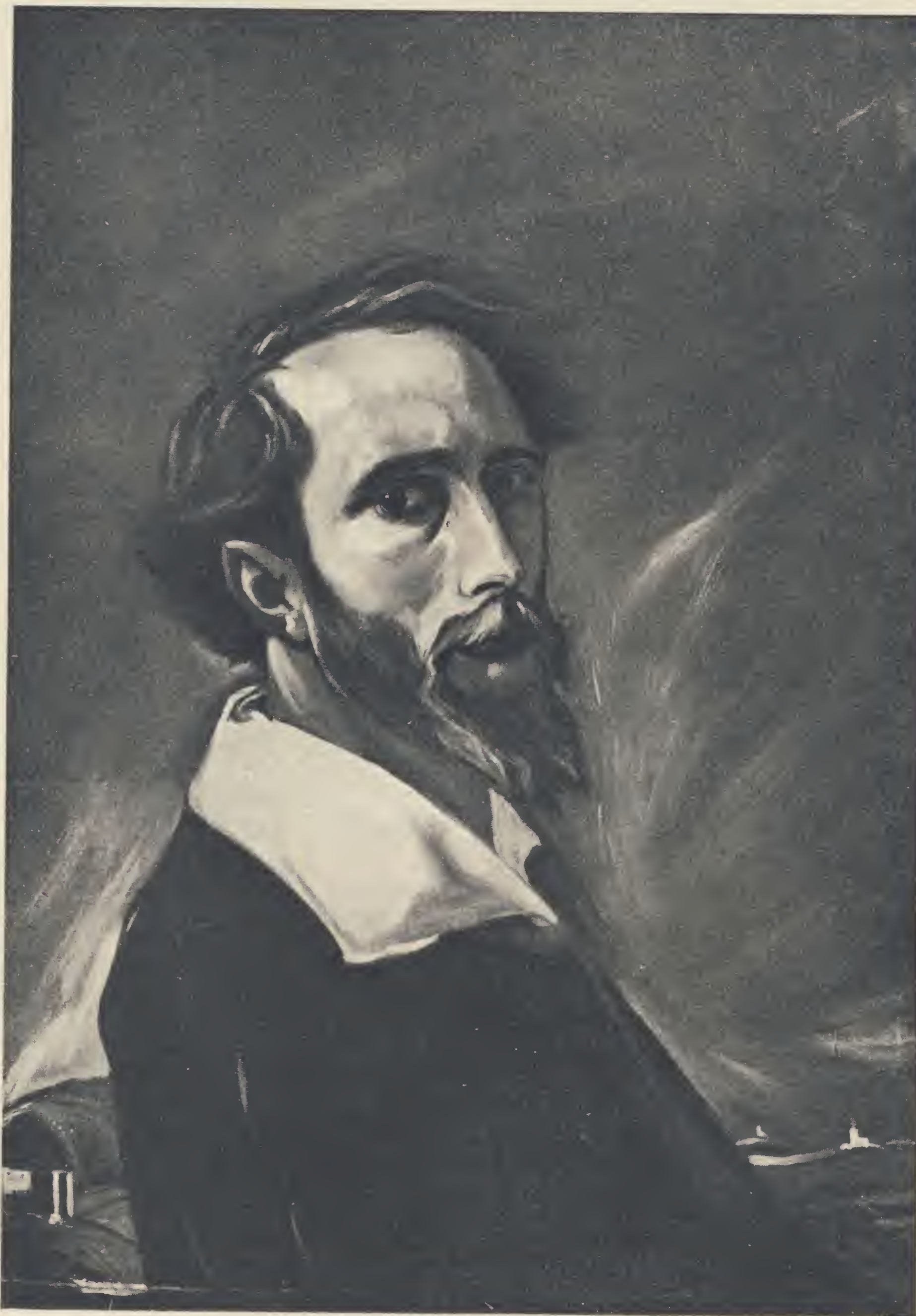
Tako se upoznaše.

Te večeri ne htjede Tkalac na večeru u grad. Kao da se nečega stidio. Bunila ga je već pomisao na tuđu nazočnost. Uveče, u sumračnoj sobi, ležeći na kožnom divanu, što mu je istodobno krevetom, osjeti se silno, silno, užasno nesrećan i sam. Sjeti se pokojne majke, što ga — jedinca — toliko razmazila, da je još kadetom svakog jutra morao k njoj u postelju prije no što se digla. Pade mu na um babo, pukovnik, pravi bruder Jovo crvenog lica i bijelih brkova, tvrd kao profuska drenovača, s civilnim odijelom kao na čiviluku i s onim crvenim, poderanim, sasvim izgaženim jutarnjim strašnim papučama. Ni kao časnik nije se usudio zapaliti pred njim duhan bez pitanja. Gleda evo nenadanost njegovih suza na rastanku. Tekle su kao

rastopljeno gvožđe i još uvijek peku kao tekućina od željeza.

— Budi valjan, Pero, kada već nisi za vojnika. Budi ma i radnik, ali ostani pošten kao cijela tvoja porodica. Evo ti taj revolver, pa neka ti bude u pomoći i od samoga tebe, napraviš li sebi i meni novu sramotu. Bolji čestit mrtvac no živ nitkov.

I Tkalac nađe u razbacanosti svog čergaškog prtljaga sliku, pa ma da se već uvelike zamračilo, iz fotografije izađe gospođa prosijede kose, struka



M. VANKA: AUTOPORTRET

još uvijek djevojačkog, blijeda, milovidna, crnooka, s vječnim tužnim osmjehom, a tuđinac nakon dvogodišnjeg bitanđenja pritisne dragu suhu relikviju na usta, isplače se kao dijete prije spavanja teškim muškim suzama i utješen sjenom mile majke usne odjeven.

Prenuvši se, čuje na prozoru kucanje. Poznavajući sva osjećanja osim straha, silno se začudi i pomisli na priviđenje, halucinaciju. Kucanje se ponovi jedan, dva, tri puta i pošavši onamo, opazi na užetu kucavac ključ, pušten sa gornjeg sprata, a s ključem visi golemo, vašarsko, licitarsko srce.

Mogaše već biti oko ponoći. Uokolo sve mirno, tek s ulice čuje se naglost automobila i daleko pjevanje jamačno talijanskih radnika uz mandolinu.

— Bijasmo u okolici, preko u Francuskoj, na pučkoj svečanosti, pa sjetivši se, da ste sam, donijela sam vam ovaj darak. Ja nisam ovdašnja. Ja sam Francuskinja, samoću smatram nesrećom i dobro sam slutila, da ste nesrećan i sam sa tminom u tim vašim praznim, mračnim sobama bez svjetiljke.

— Hvala, hvala! — reče on, odriješujući darak, još uvijek pod dojmom uspomena i oslobodilačkog, dobrog sna. Glas mu drhtaše od unutrašnjeg jecanja. Legavši nauznak i odvezujući uže, gledaše je preobražen na mekoći svijetla pune mjesečine, blage i mlačne.

— Ah, ala ste lijepi, lijepa moja susjedo! Da vi samo slutite, kakav dar mi učiniste i koliko me obradovaste tim kolačem, vi bi se možda prije čina bili predomislili, jer držeći ovo suho srce, kao da imam u rukama komad vašeg života i duše vaše.

— Ah — govorite tiše, da nas ne čuju komšije.

— Ne bojte se! Poda mnom stanuju ljudi što su uvijek na putu.

Tu Tkalac skoči, uhvati se gimnastičkim rukama za prečagu spoljašnjeg prozora, objesivši se leđima i cijelim tijelom nad dubokim, tamnim i crnim dvorištem kao nad bezdnom.

— Ah, za Boga, što to činite, bezumniče! Pukne li ovo staro, trulo drvo, slomiste vrat! Kao brata, kao sina, kao Boga vas molim, uđite u svoju sobu! Smilujte mi se! —

Ona zaplače, a njegove ruke zamalo te ne popustiše i malo te se nije strmoglavio, osjetivši na čelu toplu vlagu kao od njene suze.

— Oh, draga, lijepa, dobra moja susjedo, da se ne bojim vas rastužiti, evo sad — sad bi se poleđuške strmoglavio kao u vodu, jer mi na čelo nešto pade kao rosna zvijezda s ovog divnog, svježeg vašeg neba.

— Milost, milost, smilujte se meni i sebi, bezumniče! — nastavi ona moliti, smažući jedva glasa od silnog straha i smilovanja. — Sve, sve ću vam dopustiti, razumijete li — sve, sve, uđete li u svoju sobu i budete li pametni!

Drvo prečage zaškripi, puče, ona tiho krikne, a on silnim zamahom padne u svoju sobu i glasno, veselo se nasmije.

— Dosele sam visio između vas i mraka, između života i smrti, a sada me gleda život i sreća s vašeg mjesečinastog pendžera, lijepa, draga moja susjedo!

Kao prije, polegne na prozoru, gledajući nju, njenu sjenu mjesečinom izvezenu i toplim, mlačnim, tihim zvijezdama okruženu, a ona ćutke promatraše novog čudnovatog čovjeka. Dugo tako razgovarahu očima i ćutanjem, dok će ona:

— I to mi se sviđa, što me ne uhvatiste za riječ i što ništa od mene ne ištete. Laku noć, jer treba štedjeti s ovakvim časovima. Laku noć i hvala, moj susjede!

— Ah, ostanite još malčak! Recite mi barem, kako da vas zovem.

— Krsno mi je ime Valentina.

— Krasno ime! Tako se nekad zvaše nekakva divna vojvotkinja, pamtim li dobro.

— Jest, Valentina od Milana. A kako se vi krstite?

— Petar, vulgarni Petar.

— Laku noć, dragi gospodine Petre, i do viđenja. Naskoro će doći moj suprug.

— Tko??

— Moj suprug!

— Eh — laka vam noć!

Suprug! Muž! Na to nije ni pomišljao! Pošiknuo ga ledeni znoj. Izađe i sve do zore lutaše oko tihog mjesečinastog jezera, punog jasnih zvijezda kao zelenih krijesnica.

Baš htjede leći i — kuc-kuc-kuc — na prozoru. Kao zora se pojavila čarobna susjeda, zlatna i rumena, ružičasta i bijela u košuljici i čipkama, sa snom u modrim krasnim očima i prstićem u znak ćutanja u rumenim, grješnim ustima, sočnim i krvavim kao strašni smrtni cjelov.

— Ja cijele noći ne nađoh mira! — šapne on blijed i porušen.

— Ne boj se, ja te razumijem, ne boj se, Petre: ja sam tebi, samo tebi vjerna!

I ostade tek drhtanje cvjetića od njenog daha, a Tkalac pružaše sasvim nesvijesno željne ruke prema tihom, procvjetalom, prvim suncem obasjanom prozoru, dok se odozgo već čuo muški neugodan glas s reskim, oštrim izgovorom r-a.

To se ponavljalo do dvije nedjelje.

II.

Valentina se vrlo začudi, kad Tkalac iščeznu bez traga i glasa. Oboljela je od brige i muke. Jedne kišne večeri rekne joj muž vrlo zagonetno, kako očekuje vrlo važnog gosta i da trebaju ostati sasvim sami. Gospođa mišljaše, da se radi o dosadnom trgovačkom poslu, o kakvim dosadnim potpisima i kod večere malo te se ne onesvijesti, čuvši u gornjem katu njegove, Petrove, korake. Pored svih zapitkivanja muž ćutaše kao zaliven.

Kao grom iz vedra neba javi sobarica, kako šalje posjetnicu i želi ući »msje Kalak«.

Nije ga odmah poznala: tako je omršavio za ovo nekoliko dana. Njen muž ustade, promijeni se u nabuhlom, inače dosta ugodnom licu s naočarima i plavim brkovima, tarući čelu i dišući glasno kao da boluje od astme. Došljak se savršeno uljudno i vojnički pokloni, nešto se zbuni poljubivši domaćici ruku, sjedne, i nakon kratkog, nesnosnog ćutanja pokloni se domaćinu i reče:

— Vrlo mi je drago, gospodine Colignon, da me kavalirski primiste i, kako vidim, da o mom dolasku ne izvjestiste vašu gospođu. Ima li još danas viteštva, ono je u tome, da se među čestitim i razumnim ljudima izravnaju neugodnosti sa što manjim gubitkom živaca.

— Vrlo dobro, vrlo dobro — prekine domaćin svoje duvanje. — Ja sam se danas o vama tačno raspitao i obavijestio, pa mi je poznato, da vaši poslovi vrlo dobro stoje, da je pred vama sjajna budućnost, ako i relativno vrlo mučna. Kao poslovan čovjek i trgovac pogađam vašu namjeru i pomoći ću vam, udarivši prvi čekićem po klinu. Vi ovdje nemate znanaca, nemate zemljaka, u domovini nemate jamačno razloga tražiti pomoći, pa se kao ukućanin, kao susjed želite onako amerikanski obratiti na mene bez druge jamčevine osim vaše energije i vašeg nesumnjivog poštenja. Zamoliste me za nazočnost moje žene — je li? — da mi pokažate, kako se u tako delikatnoj stvari ne plašite ni tako — pardon! — ženantnog svjedoka. Ja, gospodine, nemam od Boga djece, pa ako i čovjek od brojaka, simpatišem sa svim, što je mlado i za život sposobno.

— Ali pardon — — —

— Dopustite, dopustite mi, dragi moj »Kalak«. Ja nisam baš tako imućan, kako se priča, ali toliko ću uvijek imati, da vas pomognem kod eventualnog vašeg etabliranja. Poznato mi je, da vaš zavod izvrsno napreduje, pa mi laska, što se pored tolikog vašeg poznanstva s inostranom, naročito slavenskom aristokracijom, obraćate na mene, običnog građanina i trgovca.

— Vi ste apsolutno varate, ljubezni moj susjede — istisne jedva mladić i tako silno problijedi kao da će sad na pasti sa stolice.

Astamsko disanje. Udaranje sata pomiješano divljim, glasnim lupanjem srdaca. Valentina je dobila staklene oči i gleda mladića kao lokomotivu, kojoj se ne može više ugnuti.

— Iz vaših riječi, dragi gospodine susjede, vidim, da ste bolji no što sam u snu slutio, pa je moj korak to bolniji i pečalniji. Da sam to znao, nikad se na taj korak ne bih odlučio — izađe iz Tkalca kao iz groba, te Colignon stade zvjerati uplašeno na sve strane, držeći da ima posla s opasnim, kao gorila strašnim luđakom.

— Na stvar, na stvar! — jedva istisne iz osušenog grla, dajući ispod stola okamenjenoj ženi nogom uplašene znakove, kojih ona nije ni osjetila u paralizi cijele svoje moralne i fizičke snage.

— Ne, gospodine, ne dođoh ja po novac, već dođoh po nju, po vašu ženu, po Valentinu, po moju draganu...

— Jeste li vi pri sebi! — uzdahne domaćin i pohrli prema prozoru kao da će zovnuti na vatru. Tkalac s upaljenim grozničavim očima gotovo ga odnese natrag na stolicu.

— Da, gospodine, pravo rekoste: ja sam pošten čovjek, tako pošten, te ne umijem lagati, te bih prije ubio no ukrao i prije poginuo no krao tuđu ženu, krao ljubav drugome naročito tako simpatičnome čovjeku kao vi. Ja ljubim vašu ženu, vaša žena voli mene i ja sam večeras došao, da vam to pošteno, otvoreno reknem i da je odvedem! — nastavi Tkalac i položi na stol nabijeno oružje. — Evo, ne bojte se, gospodine! Ja nisam luđak, nisam zločinac, a vi, ne nalazite li drugog izlaza, možete uzeti ovaj brownig i mene tu ustrijeliti kao običnog propalicu i provalnika...

I opet mučno, pečalno, kobno, dugačko i predugačko ćutanje, astamsko disanje, pa udaranje satova kao srdaca i lupanje srdaca kao satova.

— Ah, što ja to čujem! Može li sve to biti, reci, reci, Valentino! Govori, govori, Valentino! Ta to nije, nije i ne može biti istina, zar ne, Valentino, moja mala, draga Valentino! projeca muž.

— Petar Tkalac plemić od Zvečaj-grada je siromašan, nema više uniforme, ali ostade časnik i nikad ne laže! — isprsi se mladić govoreći snažno kao na komandi pred četom. Valentini se povrate iz stakla oči, polagačko, kao budeći diže se i stade na noge, pođe prema Petru i reče, mjereći ga od glave do pete:

— Ako ste vi Austrijanac, Madžar, Slovak, što li, znajte, da sam ja Francuskinja, i da kod nas u Francuskoj nije običaj, da ljubavnici denunciraju svoje ljubavce njihovim muževima. Gospodine Colignon, ja sam odista voljela taj tip, ako mu se i nisam podala, ali od danas ga duboko prezirem i neka smatra taj tuđinac kao da je dobio od mene ćušku, dobru francusku zaušnicu!.... Klanjam se, gospodo! I izidje iz sobe.

— Gospodine plemiću, gospodine »Kalak«! Želite li pomoći, stojim vam na usluzi! — reče gazda Colignon mladiću, kada kao pijan teturaše napolje s osjećanjem mokrog pijetla.

Na hodnik dotrči za njim sobarica.

— Pardon, gospodine, zaboraviste revolver!

DOK SE TRAŽILA ISTINA

Napisao GJURO VILOVIĆ

I.



ALI je Miša otvorio oči i veseo kliknuo:

— Dan je!

Bilo je prvo jutarnje svijetlo, i još je cijela kuća spavala nepomućenim snom. Miša je bio iskreno veseo, što se probudio i što je već dan.
što se probudio i što je već dan.

— Raja . . . Rajko . . . Raja!

zvao je prema krevetu, koji je smješten na protivnoj strani sobe, ali s njegovim uporedo. Tamo se nije ništa micalo.

Miša je neumorno zvao, Čas tiše, sad glasnije. Konačno mu je to dojadilo, pa je jednim jedinim zamahom sbacio sa sebe sve pokrivače. Skočio je i u drugom skoku je onako gološav i malen već bio u bratovu krevetu.

— Raja, ti si pas . . .

Brat se nije micao. Miša ga je gurao u leđa. — Ti konj . . . vuk . . . Rajko!

— A šta?

— Jesi li čuo? Opet su se svađali. Mama je plakala, a on kričao . . . kričao . . . Rajko, ja se bojim u noći. Ti spavaš. Zašto se i ti ne bojiš?

— Ne čujem. Spavam.

— Slušaj, Raja . . . Ja sam noćas mislio: mi bi oba mogli da spavamo u tvom krevetu. Gledaj, možemo . . . Mama bi mogla u mome. Ja se onda ne bi ništa bojao . . . onda kad bi mama spavala u mome.

— Ne brbljaj, spavaj . . . otresao je rukom Raja i čak glavu pokrio pokrivačem. Miša je gledao tužan, uvrijeđen u jedno veliko klupko uza se. Male mu oči postaše žarke od bijesa. Bio je ljut i bezdano uvrijeđen. Takav je dugo gledao u to veliko klupko. — Ti pas!

Mali nije mogao ništa da razumije. Gledao je u jutarnje svijetlo, što je bolečivo i plavo naviralo na prozor. U tomu je svijetlu osjećao nešto prijateljsko, svoje i utješno. Pogledao je zatim i opet na umotana brata. Imao je puno da ga pita. Taj se veliki omot nije micao. Raja je puhao i disao u pokrivačima. Puhao je hladno i bešćutno za sva Mišina pitanja. Rajko mu je taj čas bio strašan čovjek. Velik, gorostasan i snažan, jer se on nikoga ne boji.

— Zašto tata uvijek viče na mamu? Tata je vrlo zao čovjek . . . To je Miša razumio, da je tata vrlo zao čovjek, ali mu nije bilo nikako jasno, zašto ne dolazi ni bauk, ni ciganin, da ga odnese nekamo, daleko . . . daleko — kad je tako zao . . .! To bi on htio da nekoga pita: zašto ga ništa ne ponese . . .? Gurao je Rajka bez uspjeha. Raja je još jače navlačio gunjeve na glavu. Konačno Miša uopće nije znao, zašto je tada na svijetu. Ode iza zajutarka, dođe na objed i na večeru i onda u noći kara mamu. Zašto je on tu? Njega oni svi baš ne bi ni trebali. Mama će skoro doći da donese kavu i maslaca na kruh. Mama će pomoći, da se on obuče i povest će ga na šetnju. Ona mu kazuje i priče . . . Služavka Ružica odlazi na trg i donese sve, što mama kaže . . . Ona sve donese . . . Miši je taj čas bilo potpuno jasno, da n j e g a ne bi oni ni trebali.

Iz roditeljske su spavaonice dopirali sve jači glasovi. Oni su se tamo i opet karali. Miša je napregao svu pažnju, da nešto čuje. Stajao je kao mali kip uz klupko omotana brata.

— Kruha . . . kruha ćeš prositi. Ti si podla žena.

— Pusti me.

— Da, pusti me . . . Dok te ne vidim s prosjacima i prostitutkama, ne ću te pustiti. Ne ću i eto . . .

— Zmijo!

— Aždaja sam ja, da, a on je vitez Juraj, jest! Tvoj krojački pomoćnik!

— To je laž, laž, laž . . .! Ti nemaš duše. Nemaš je kao ni konj! Vrištala je mama.

Miša je naoblačio čelo i o licu mu je visio nategnut plač. On je svaki čas mogao da provali u krik. On se i opet strašno bojao. Gurao je bijesno Rajka, no taj se nije odazivao.

— A ono na Duhove? Sjeti se, što je onda bilo. Stidi se! . . . Fuj!

Tata je užasno vikao i mama je jako plakala. Mišu je bilo strah. Plač mu je još napetije visio o licu. Gurao je brata i laktima i nogama — Raja!

— Šta je! Odbacio je Rajko sa sebe pokrivače i gledao je ljuto na zaplakana Mišu — No što je?

— Slušaj. Viču. Mene je strah.

I Rajko je sio na krevet pa osluškivao.

— Podrezat ću ja tebi krila. Puzat ćeš ti, a ne letjeti. Kričao je tata u spavaonici.

— Na, ubij . . . ubij!

— Ne ću ja tvoje krvi. Sramote i bijede ja hoću. Da znaš, da zapamtiš, što si imala i koga si varala. Da se sjetiš, gdje si bila . . . Ne ću ja krvi. To vodi u tamnicu.

Miša je obima rukama obuhvatio brata oko vrata i stiskao ga — Ja se bojim.

— Šuti, da čujemo . . . odgovarao je Rajko i on već blijed i uzdrhtan.

— Dotući ću ja tebe bez krvi, galamio je otac. — Onda ćeš moći krojaču. Možeš i da mu krpaš u radionici. Možeš sve . . .

— Zašto on viče na Franceka ? mislio je glasno stariji.

— Tko je to Francek ? pitao je Miša.

— Onaj znaš, onaj koji dolazi k mami, da razgovara. Krojačev Francek! On je dobar, vrlo dobar. Vidiš, on je skoro mami donio ljubica, a i ja sam joj donio.

— I ja, je li, Raja . . .?



M. VANKA: NAŠE MAJKE 1914.—1918.

— Svi, samo tata joj nije nikad donio.

— Mama je sama. Ona ne smije nikamo. Nitko da se s njome razgovara. Što joj mi djeca možemo . . . Koliko se puta ona zaplače.

— Ujutro, je li? prekine ga Miša. Vidio sam i ja.

— Da. Ujutro. Nikad mi nije htjela da kaže, zašto plače.

— Ni meni.

— A što bi tebi kazivala. Ti si mali, tebi se još ne smije ništa ni kazivati.

— Mali? Veći sam ja nego Vinkić . . . toliko veći.

— Šuti, što bi ona tebi rekla. Nije ni meni.

— A kad ja budem velik, onda hoće, je li?

— Da onda. Šuti, slušaj. Ja mislim, da on nju tuče po noći, kad nema nas.

— Zašto ne pobjegne k nama? Je li Raja, mi

bi je branili. Ja bi bacio na nj moju cipelu, a ti bi stolicom kvrc po glavi. Miša se iskreno smijao.

— Šuti, upozorio ga Raja, i oba su naoblačena i ozbiljna stala da slušaju. Iz spavaonice je prodirala tatina vika. Postalaja je sve jača i grublja.

— A što je bilo na duhovski ponedjeljak? I sina si zaplela u te svoje gadne mreže. Što si mu rekla? Čime si ga prevarila? Rajko ti je telefonirao sa sela, da ja dolazim. Kako je došlo do toga?

— To nije istina. Nije! Vriskala je mama u spavaonici.

— Jest.

— Nije.

— Ipak jest, krojačice moja. Onaj k o m a r a c. No . . . mlad je, a mladost bježi mladosti. Ja to razumijem, ali razumijem i to, da dok si gospođa Krumer ne možeš da budeš krojačica. No kad više ne budeš Krumer, onda — ljubim ruke, ljubavco krojačkog pomoćnika!

— Opet o njemu . . . Rekao je Raja. — Znaš, Miša, naš je tata zaista zao čovjek. On bi i tukao onog čovjeka, a samo zato, što je dobar i dolazi mami na razgovor. Kad je mama vrlo, vrlo plakala, onda me je poslala po Franceka. — Mama vas moli! — rekao sam mu, a on je odmah ostavio posao i došao. Pola je jutra prosjedio kod mame i ništa nije radio. Mama ga je ponudila vinom i sardinama. Samo vinom i sardinama. Mene su poslali po njih.

Miša nije pratio, što brat govori. On je samo osluškivao, što se radi u spavaonici.

Tamo je nastao mir. Nije se čuo ni mamin ni tatin glas. Miša je osluškivao, ali više nije ništa čuo. Vrata su na hodniku tresnula. Tako uvijek tresnu, kad on izađe. Malo su se zatim čuli po hodniku bosi koraci. To se služavka Ružica žuri u kuhinju.

— Ta Ružica nije dobra, — rekao je Rajko. — Ona je njegov špijun. Ona njemu pomaže.

— Da je natučemo? Znaš . . . Mislio je Miša, što bi učinio. Pri tomu je turio prstić u usta i mislio. Konačno se i sjetio. — Razlit ću vodu po kuhinji.

Zašutješe. U dječjoj sobici nasta tjeskobna šutnja. Miša je legao na uznak i dalje razmišljao, kakve će neprilike da priredi služavci Ružici. Razlit će joj vodu po kuhinji. To je prvo. — A onda . . . I po hodniku, svugdje . . . Rajko je još uvijek sjedio na krevetu i zagledao se kroz prozor. On je taj čas mislio na mamu.

. . . Jedna liepa prikaza s neizrecivom dobrotom i nasmijana . . . Ona je sva svečana, blaga i neizmjerno dobra. Ona boluje na strašnim mukama očeva progona. Rajku se čini, da ta tugaljiva majka prema njemu pruža obje ruke i moli za pomoć. Mama je sveta kao mučenik, a dobra kao anđeo. Ona trpi, ona boluje od progona zla čovjeka. Bijedna je i nesretna . . . Pred očima duše djetinje stoji opojni ideal i ujedno lik žalosne, porušene i ogorčene majke. Rajko ćuti, da ga u grlu steže grč. Na oči mu navire bol i on će taj čas da proplače. — Zašto je muči?

Miša je dalje ležao nauznak i zabavljao se osnovama, kako će se osvetiti Ružici.

— Rajko, da joj zapalim suknju?

— Komu?

— Ružici . . .

Raja je manuo rukom i nije htio da ga sluša. To je opazio Miša, ali se nije smeo. — Dok je ona okrenuta prema peći i radi, a ja polako . . . polako dođem i zapalim.

— Nalupao bi te tata.

Miša je rastvorio oči, zaustavio dah i bilo mu je vrlo vjeroajtno, da bi ga tata nalupao. Rajko se nije više na nj obazirao. On je opet mislio, koliko njegova majka trpi. Duboka je žalost tresla čitavim njegovim životom. Ta je majka njemu bila najljepša, najbolja i najsvetija žena na svijetu i tako je nesretna, a on joj ne može ništa da pomogne. On bi baš htio da je obrani, zaštiti, da joj pomogne. U tom je času silno žalio, što nije velik i jak. Otac je velik i jak . . . To je on dobro znao i bojao se velikog i jakog oca, koji je strah i cijele kuće i koji može učiniti zlo, kadgod hoće.

Osluškivao je. On je ipak nešto čuo iz spavaonice. Bio je posve na čistu, da čuje mamine jecaje. Ona plače. U tomu je času uviđao, da je i sada mami netko potreban, da je utješi. Baš bi mogao da ode po krojačeva Franceka na drugoj strani ovoga kata. Tamo radi Francek i on je zaista čuo, kako je tata vikao na mamu. Zašto on sam ne dođe, — sada, kad je tata izišao? Baš bi mogao da dođe. Zar se i on boji tate? Raji se činilo, da se i Francek boji tate, jer je tata i od njega veći . . .

Otvorila su se vrata od spavaonice. Ušla je mama na hodnik. Ona ide da pogleda u kuhinju. Brojio je njezine korake. Bili su sve glasniji. Prošla je kraj kuhinjskih vratiju i ide ravno u dječju sobu k njima.

— Mama!

— Mama!

Oba su u isti čas brzo skočila iz kreveta i objesila se o mamin vrat. Objesili su se prije, nego je ona dospjela i da za sobom zatvori vrata. Oba su se grčevito i ustrzano stiskali uz majčino tijelo.

— Mama!

— Mama!

Oni su svijesno djetinjim cjelovima i zagrljajim htjeli da ublaže majčine boli. Mama, visoka

punana žena prekrasne zdrave glave ronila je suze. Bila je strašno blijeda i nijema. Na djetinje tetošenje nije odvraćala. Ona je samo pokretima ruku htjela da ih skine s vrata.

— Mama!

— Mama!

Branila se i obranila. Nijemo je pomogla malom Miši, da se obuče. Sjela je uz njegov krevet na stolicu i dodavala mu komad po komad odijela. Rajko je bio brzo obučen. On je želio, da mama nešto kaže, ali ona je šutjela.

— Da odem po Franceka?

— Što bi mi on?

—Da te tješi, da razgovarate . . .

— Ne, danas, ne. Čuješ, Raja, kako je ono bilo . . .? Je li otac vidio, kad si telefonirao ?

— Ja nisam telefonirao!

— Šta? Zar i ti . . . i ti lažeš?

— Rekao sam ti, da je telefonirao Adam.

— A što si mu rekao, zašto da telefonira?

— Nisam mu ništa rekao. Telefoniraj mami, neka zna, da . . .

— Adam? Mislila je mama glasno. — Eto tako on ima svjedoka, da se telefoniralo.

Mama je postajala sve nemirnija i tjeskobnija.

— Pa što onda, da je Francek bio kod tebe i razgovarao . . . ?

— Ništa, ali on misli . . . Pretrgla se i zagledala u djetinju glavu. Ona nije mogla da razjasni, što tata misli. U tomu je času saznala i svu nemogućnost svog položaja. Po prvi joj se put njezina nesreća ukaže bezdanom. — Tebe nije ništa pitao?

— Nije.

— Nikada?

Rajko je potvrdio, da ga otac nije nikada ništa pitao.

— A da te pita?

— Ne bi mu ništa rekao!

— Da te natuče?

— Pobjegao bih mu.

— Da te na sudu pitaju ?

— Ja ne bi rekao, da je Francek bio kod tebe i da sam rekao Adamu, neka telefonira.

— Ne bi?

— Ne!

Mama je ustala, zagrlila i poljubila sina za njegovu spremnost, da laže i da krivo svjedoči. — Ti si dobar, ti si zlatan. Ona je nekoliko puta u tetošenju ponovila i sokolila dijete na laž i krivo svjedočanstvo.

On nije ništa drugo razumio nego da time brani mamu, a to je tako laka i neopasna obrana za njega, koji je bio spreman, da se hrve s ocem majci na obranu.

(Svršit će se.)

FRANJEVAČKA LEGENDA *

OKO tornja crkve dobrih Franjevaca
Lastavice, gledaj, na odlaz se jate;
Ali i u crkvu svaka pogled baca,
Skrušene gdje sada molitve se čate.

A čate ih obraća sva za Hortulana,
Koji teško bolan u ćeliji leži —
Pa ako bi bio i na svrsi danâ,
Da im s lastavicam ipak još ne bježi . . .

Nakon molitava s'jedi glavar uze
Srebren-kutijicu s posvećenom masti,
Pa će eno s braćom uz mûk i uz suze
Bolnom Hortulanu u ćeliju pasti.

Ali već na vratim kao ukopani
Ustaviše svi se — ma i bili smjeli — —
Uza krevet bolna stoji brat im strani,
Pa mu nježnom rukom zadnju pomast dijeli . . .

»Tako, brate«, reče . . . »Sada možeš poći
»Pred Gospodji pr'jestô, u mir njegvoj njezi,
»Patio se dosta dane si i noći
»I na zimskoj buri i u ljetnoj žezi.

»Ja sam poslan, da te sa života bolom
»Nekako izmirim barem zadnjeg sata — —«
I ko sunce zasja u to aureolom
Napaćena glava dobrog, mrtvog brata . . .

Strani brat pak tijom priđe drugoj braći,
Što ko ukopana na ulazu stoje —
I svih će se dahom liljanovim taći,
U koji no zavi zadnje r'ječi svoje:

»Grob mu pod oltarom dajte svete Kate,
»Za nj se jedna crna neka čati misa —
»A da znate, čije to su želje zlate:
»Ja sam glavar vaš, al onaj iz Assisa . . .«

Od ganuća braći svôj se oči smute
I pokleču ničke s uzdržanim dahom;
Svaki od njih htjedne da mu ljubi skute —
Ali njega eto istim nesta mahom.

Vani su po bašči pognule se ruže,
Da za Hortulanom bol iskažu svoju;
Laste pak još uv'jek oko crkve kruže
Te mu »Requiescat« prevrčući poju.

Gjuro Arnold.

* Ova legenda pripada zbirci »Krapinskih elegija«, koje će se nastaviti.

MARIJA CHAPDELAINE

PRIPOVIJEST IZ FRANCUSKE KANADE

Napisao LOUIS HÉMON. Prevodi Dr. DRAGO ĆEPULIĆ

(Nastavak)



RANÇOIS dođe dva dana iza toga, već kasno u noć. Žene bijahu same kod kuće s Tit' Béom i djecom, jer se otac bio otputio u Honfleur po sjeme za sijanje, i vratit će se istom sjutra. Telesfor i Alma-Rose bijahu već u krevetu. Tit' Bé je pušio posljednju lulu prije zajedničke molitve, kadno najednom pas zalaja više puta i stade mirisati vrata, koja bijahu zatvorena. Gotovo u isti čas začuše se dva laka udarca. Gost počeka, da ga pozovu unutra i pojavi se napokon na vratima.

On se ispriča, što tako kasno dolazi, ali bez plahosti.

— Mi smo logorovali tamo gdje prestaju životinje vući terete vodom, reče, povrh vodopada. Trebalo je podignuti čador i smjestiti Belgijance za noć. Kad sam otišao, znao sam, da već nije vrijeme za bdijenje i da će putovi kroz šumu biti loši. Ali sam svejedno došao, i kad sam vidio svijetlo . . .

Njegove se indijanske čizme pod blatom nijesu ni vidjele; kako je govorio, tako je malo drhtao između pojedinih riječi kao čovjek, koji je trčao. ali njegove bistre oči bijahu mirne i pune pouzdanja:

— Samo se Tit' Bé promijenio, reče jošte. Kad ste ostavljali Mistassini, on bijaše tako visok . . .

Njegova kretnja označivala je visinu djeteta. Mati ga je Chapdelaine gledala s velikim zanimanjem, dvostruko sretna, što ima posjete i što može govoriti o prošlim stvarima.

— Ni ti se nijesi promijenio u tih sedam godina nikako, ali kod Marije . . . sigurno opažaš veliku razliku.

On uze promatrati Mariju s nekim začuđenjem.

— To jest . . . ja sam je već vidio neki dan u Peribonki.

Glas i izgled njegov odavahu, da je to, što ju je pred četrnaest dana vidio, izbrisalo svu prošlost u njemu. Ali budući da se o njoj govorilo, on je stade ipak iznova promatrati.

Njena jaka i zdrava mladost, njena lijepa gusta kosa, njen smeđi seljački vrat, čestita priprostost njena pogleda i njenih iskrenih kretnja, sve se to, mišljaše on bez sumnje u sebi, nalazilo već u maloj djevojčici, koju je poznavao pred sedam godina, i zbog toga je sigurno dva do tri puta potresla glavom, kao da hoće reći, da se zapravo nije promijenila. Samo on stade sada misliti, da se on morao promijeniti, kad mu sada pogled na nju stezaše srce.

Marija se malo zbunjeno smiješila, i iza nekog vremena podiže srčano oči i stade ga također motriti.

Krasan momak, to se zna. Lijepa tijela zbog njegove očite snage, i lijepa lica zbog njegovih oštrih crta i smjelih očiju . . . Ona prizna u sebi s nekim iznenađenjem, da je držala, da će biti drugojačiji, mnogo smioniji, da će mnogo i sigurno govoriti, a on uopće nije govorio, ako baš hoćemo, i u svem je pokazivao veliku priprostost. Sigurno je izraz njegova lica davao onaj dojam i onda njegov izgled prostodušne smionosti.

Mati Chapdelaine stade iznova ispitivati.

— Dakle ti si prodao zemlju po smrti očevoj, François?

— Da. Sve sam prodao. Ja, znate, nijesam nigda bio za zemlju. Raditi na gradilištima, loviti, služiti pomalo novac od vremena do vremena služeći kao vođ ili trgujući s divljacima, to je za mene užitak, ali strugati vječno isto komadičak zemlje od godine do godine, i ostajati na njoj, to ja nigda na svijetu ne bih mogao izvesti, činilo bi mi se, da sam svezan kao živina za kolac.

— Istina ima i takovih ljudi. Na primjer Samuel i ti, i još mnogi drugi. Kao da šuma znade neke čarobne sile, kojima vas primami . . .

I klimaše glavom motreći ga s udivljenjem.

— Smrzavati se na čitavu tijelu zimi, ljeti biti izjedan od muha, živjeti u šatoru na snijegu ili u logoru punom rupa, kojim vjetar huji, to vi volite nego obrađivati mirno svega svog življenja zemlju, tamo gdje ima i kuća i dućana. Ali ima li što ljepše za ljude zdrave i opremljene alatom od cijela komada ravnog zemljišta, na kome nema panjeva ni rupa, topla kućica, ugojene životinje u staji ili u ogradi. Reci, može li se zamisliti što zgodnije za zdrave i radine ljude?

François Paradis zagleda se u strop i nije odgovarao. Možda je bio malo posramljen sa svoga nerazboritog shvatanja života.

— Lijep je to život, reče napokon, za one, koji ljube zemlju, ali ja ne bih bio sretan.

Bijaše to vječni nesporazumak između dviju rasa: krčitelja i sjedilaca, t. j. između seljaka, koji su došli iz Francuske i nastavili u novoj postojbini svoj ideal reda i mira, i onih drugih seljaka, u kojima je

golema divlja zemlja uskrisila daleke atavističke nagone lutanja i pustolovna života.

Slušajući Marija kroz petnaest godina svoju majku, gdje hvali idilsku sreću ratara u starim župama, ona je posve naravno došla do toga, da je i ona dijelila njeno mišljenje. Ali taj čas više nije bila tako sigurna za ono, što je prije vjerovala.

U svakom je slučaju ona znala, da nijedan od mladih ljudi iz Saint-Primea, što nošahu nedjeljom kabanice od finog sukna s krznenim ovratnikom, ne bijaše premac François Paradisu u njegovim blatom oklopljenim čizmama i u iznošenu prsluku od vune.

Odvraćajući na druga još pitanja on govoraše o



M. VANKA: »...LIJEPA JELA TRI VIJENCA SPLELA«

svojim putovanjima na sjevernu obalu zatona ili uz izvore rijeka. Govoraše priprosto i pomalo krzmajući, jer nije znao, što je trebalo reći, i što je trebalo prešutjeti, kad govori ljudima, koji žive u istim gotovo mjestima, kakova su ona, o kojima govoraše, i koji žive gotovo istim životom.

— Gore su zime još oštrije i još dulje nego ovdje, reče. Tamo se psi uprežu u saone, lijepi, jaki psi, ali vragoljasti i često samo na po pripitomljeni, i hrane se samo jednom na dan t. j. uveče im se dade zaleđena riba. — Da, sela ima, ali gotovo da nema oranica; ljudi žive od lova i ribarenja . . .

— Nigda nijesam imao neugodnosti s divljacima, ja sam se uvijek s njima dobro slagao, Ja ih poznam gotovo sve, koji su iz Mistassinia od ovdašnje rijeke, jer dolažahu k nama prije smrti moga oca. Vidite, on je zimi često lovio, kad nije bio na gradilištima, i tako kad jedne zime bijaše sam kod gornje Rivière-aux-Foins, iznenada pade jedno drvo, koje je sjekao, i sjutradan ga nađoše divljaci već smrv-

ljena i na pola zamrzla, premda vrijeme bijaše blago. On je bio na njihovu lovačkom području, pa bi bili mogli lijepo hiniti, da ga ne vide i pustiti, da ondje ugine. Ali ga natovariše na svoja kola, dovezoše ga do svog čadora, te ga stadoše liječiti. Vi ste poznavali mog oca. To bijaše čovjek »rough« koji je doduše često znao potegnuti, ali je bio pravedan i nije zaboravljao usluga. I kad je ostavljao te divljake, reče im, neka ga na proljeće dođu pohoditi, kad budu silazili u Pointe-Blene sa svojim krznima. I kad se zaustaviše silazeći u proljeće niz rijeku, on ih je ukonačio, kako treba i na odlasku dade svakome jednu novu sjekiru, lijepo pokrivalo od vune i duhana za tri mjeseca. Poslije toga oni se kod nas zaustavljahu svakog proljeća, i moj otac je uvijek dobivao na izbor njihove najljepše kože, što su ih imali, a za jeftiniju cijenu nego agenti raznih društava. Kad je umro, onda su tako bili sa mnom, jer sam ja bio njegov sin i jer moje ime bijaše isto: François Paradis. Da sam imao više kapitala, ja bih bio mogao s njima napraviti novaca ... silnih novaca.

On se činjaše malo smetenim, što bijaše toliko govorio. I digne se da pođe.

— Mi ćemo opet sići za nekoliko nedjelja, pa ću gledati, da se onda dulje zaustavim, reče. Lijepo je vidjeti se, doda.

Kad stajaše na pragu, njegove jasne oči potražiše oči Marijine, kao da htjede sobom odnijeti neku poruku u »veliku zelenu šumu«, kamo je odlazio; ali ne ponese ništa. Ona se bojaše u svojoj prostodušnosti, da se pokazala već i odviše smjelom, i tvrdokorno nije dizala spuštenih očiju, baš poput mladih bogatih djevojaka, koje dolaze iz samostana iz Chicontimia s licima nečovječne čistoće.

Nekoliko časova izatoga poklekoše obje žene i Tit' Bé za večernju molitvu. Mati Chapdelaine moljaše glasno, vrlo brzo, a dva joj ostala glasa odgovarahu zajedno u nekom neodređenom mrmljanju. Pet Očenaša, pet Zdravih Marija, Djela, zatim duge litanije poput kakvog recitativa.

»Sveta Marijo, majko Božja, moli za nas sada i u čas smrti naše ...«

»Bezgriješno Srce Isusovo, smiluj nam se ...«

Prozor bijaše ostao otvoren i iz daljine dopiraše tutnjava vodopada. Prvi komarci proljeća, privučeni svijetlom, uđoše također i začeše pronašati kućom svoju sitnu glazbu. Tit' Bé, pošto ih smotri, ode da zatvori prozor, zatim se i opet vrati i pokleknu uz ostale.

»Veliki sveti Josipe, moli za nas ...«

»Sveti Izidore, moli za nas ...«

Pošto obaviše molitvu, mati Chapdelaine svlačeći se uzdahnu zadovoljna lica:

— Kako je lijepo primati posjete, kad čovjek vidi čitavu godinu samo Eutropea Gagnona. Evo, što znači biti tako daleko u šumi ... Kad sam ja bila još djevojka, u Saint-Gédéonu kuća bijaše puna posjeta, što stizahu na posijelo gotovo svake subote uveče i svake nedjelje; Adélard Saint-Onge, koji mi dugo udvaraše; Wilfrid Tremblay, trgovac, koji imaše tako fine manire i pokušavaše uvijek da govori kao Francuzi; i još drugi ... a da ne govorim o tvom ocu, koji je dolazio gotovo svake nedjelje kroz tri godine prije nego se odlučih ...

Tri godine ... Marija pomisli, da je u svom djevojačkom životu dosada samo dva puta vidjela Françoisa Paradisa, i osjećaše se posramljena zbog svoga uzbuđenja.

(Nastavit će se)

BISKUP STROSSMAYER I ZAVOD SV. JERONIMA U RIMU

(Iz mojih zapisaka)

Napisao dr. ISO KRŠNJAVI.

BILO je zimi godine 1873.—74. te 1875. Strossmayerom u Rimu. U to doba kad sam mnogo drugovao s biskupom govorilo se u našem društvu mnogo o zavodu sv. Jeronima u Rimu. Nikola Voršak i Crnčić bili su tada kanonici toga zavoda, a bakrorezac Mancion bio je duša uprave. Uređaj pristaništa za hodočasnike bio je vrlo primitivan. Kanonici su bili slabo plaćeni, premda je imutak instituta iznosio nominalno jedanaest milijuna franaka. Neki kapucin, titularni nadbiskup, bio je nadzirateljem zavoda. Ne sjećam mu se više imena. Strossmayer je onda oko toga nastojao, da se taj veliki imutak spase za koju hrvatsku svrhu. Moralo smo se svi, koji smo onda u Rimu živjeli, upisati za članove kongregacije Sv. Jeromina, kako su se već prije L. Mrazović i drugi bili upisali. Sa mnom je u isto doba bio i pokojni slikar Ferdo Quiquerez članom te kongregacije, pa smo prisustvovali nekolikoput i sjednicama, ali je glavna naša zadaća bila, da glasujemo. Nismo naravno pravo znali: što se zbiva; samo nam je bilo reče-

no, da kanonik Crnčić radi oko toga, kako bi sav imutak priuštio Vatikanu, a Strossmayer je nastojao, da tim imutkom načini kulturni zavod za nas Hrvate. Kako to već biva, nije se otvoreno govorilo, nego je jedna i druga stranka izvjesila neku ratnu zastavu, koja je izgledala nedužno, a sakrivala je pravu stvar, o kojoj se radilo.

Kanonik je Crnčić htio: da se od novca toga zavoda izdržava dječački i bogoslovni seminar nalik njemačkom zavodu Germanicumu. Biskup je Strossmayer htio zapriječiti, da se pomladak hrvatskoga svećenstva odgaja onako, kao što se odgaja u Germanicumu. On je htio, da tek gotovi svećenici dolaze u taj zavod, pa da se tamo usavršuju proučavajući znanost i umjetnost. Nije mislio na teologiju nego poglavito na historiju i arkeologiju. Uz biskupa je osim nas mameluka bio i kanonik Nikola Voršag.

Valjalo je, da se sazove glavna skupština. Prije te skupštine bila je dramatska scena između kanonika Crnčića i biskupa. Biskup mu je oštro spočitavao njegovo — po njegovu mišljenju — nepatriotično držanje, a Crnčić je biskupa na koljenima molio za oproštenje i obećao, da će s nama glasovati.

Glavnoj skupštini predsjedao je nadbiskup kapucin, te je pročitao lijep latinski govor, kojim je slavio velike zasluge biskupove, a ovaj je još ljepše odgovorio. Predlog se pročitao onako, kako ga je formulirao Strossmayer, zatim nas je stari Mancion obišao, da sakupi u drveni pehar kugljice, kojima smo glasovali: s bijelom za »da«, s crnom za »ne«. Kad je Mancion istresao kuglje iz pehara, svi smo se uvelike začudili, jer je među bijelima bila i jedna crna kugljica.

Svi smo sumnjali na kanonika Crnčića. Taj je slučaj pomutio biskupovo dobro raspoloženje. Kod priprostoga ručka, na koji smo se u zavodu Sv. Jeronima sakupili bili, bio je biskup vrlo hladan spram kanonika Crnčića.

Nekoliko dana zatim reče mi: »Znate li tko je onu crnu kugljicu u pehar metnuo? Nije Crnčić, nego Nikola Voršag« . . .

Između biskupa Strossmayera i kanonika Voršaga bilo je prije toga dugo godina tijesno prijateljstvo. Kanonik je Nikola pokupovao na račun biskupov najveći dio njegove galerije, a u tom poslu svjetovao ga je slikar Consoni, koji je i portrait kanonika Voršaga naslikao kraj Strossmayerova portraita na slici Sv. Ćirila i Metoda, što je u našoj galeriji slika.

Taj događaj kod glasovanja na glavnoj skupštini kongrecije Svetoga Jeronima pomutio je povjerenje biskupovo u kanonika Voršaga.

Arkivar tajnoga arkiva u vatikanu Theiner ostavio je nekoliko sanduka prepisa važnih dokumenata biskupu Strossmayeru, da se po vremenu štampaju. Biskup je kanoniku Nikoli povjerio čuvanje toga historijskoga materijala: plod učenjačkoga Theinerova života.

Te su prepise tražili u Vatikanu od monsignora Voršaga. Ovaj ih nije izručio, jer je u ime biskupovo a ne u svoje ime čuvao taj amanet, a biskup nije ni pod što na to htio pristati, da se preda Vatikanu.

Za kaznu brisali su kanonika Voršaga iz listine monsignorâ, te je izgubio pravo nositi ljubičaste znakove na reverendi. Biskup ga je hrabrio, neka ustraje. Čini se, da je ta degradacija teško pečalila kanonika.

Međutim su se odnošija između biskupa i njegova prijatelja znatno pogoršali, jer je biskup izgubio povjerenje ne samo u Nikolu Voršaga, nego i u Cansonia Nikolina umjetničkog savjetnika.

Napokon su se ti prijateljski odnošaji sasvim razbili, kad je Voršag protiv biskupove volje ipak izručio Theinerove spise Vatikanu, da dobije izgubljeno dvorsko vatikansko odličje.

Nije ga se naužio: umro je u naboljoj muževnoj dobi. Biskup mi je pripovijedao, da je kanonik Nikola Voršag u svom testamentu ostavio biskupu Strossmayeru legat u znak zahvalnosti, ali je kasnije izbrisao taj legat u znak srdžbe.

Imutak kongregacije Sv. Jeronima nije priveden namjeri, koju je biskup zamislio bio. Za cijelo vrijeme kroz tih pedeset godina otimali su se za te milijune austro-ugarski ambasadori u ime madžarskoga ministarstva, koje je nastojalo prisvojiti ih; onda talijanska vlada pod kojekakovim izlikama; na kraj konca naprosto je sav taj novac konfiskovan s motivacijom, da taj imutak ne služi više onoj svrsi, koje radi je nastao. Veličanstvenih nekadašnjih hodočašća iz »daleke Hrvatske«, dandanas više da nema: imutak dakle da više nema svrhe te prema tomu pripada državi.

S formalnog juridičkoga stajališta ne da se tomu prigovoriti, no žaliti nam je, što su razni faktori osujetili nakanu biskupovu, a bogzna, nije li kanonik Voršag imao pravo, kad je glasovao protiv biskupove ideje. Da je onda pod zaštitom kurije utemeljeno dječačko i bogoslovno sjemenište, nije vjerojatno, da bi itko dirao u taj zavod te imutak, koji bi tim dobio određenu, crkvenom oblasti potvrđenu svrhu.

NOVA SLIKA ATOMA

Napisao DR. OTON KUČERA.

(Nastavak)



AJ je specifični električni naboj najviše 96494 kuloma i ima tu vrijednost samo kod vodika; kod svih je drugih elemenata on manji, i to tim manji, što im je veća ekvivalentna težina.

No sada dolazi opet kemija do riječi. Ona nam kazuje, da je u 1 gramu vodika isto toliko atoma vodika, koliko je u 35.5 grama klora atoma klora, u 16 grama kisika atoma kisika i t. d. (Avogadrov zakon.) Na toj osnovi možemo znatan korak naprijed poći. Kako je kod svake elektrolize 1 jednovaljani ion spojen s nekim električnim nabojem — nazvasmo ga 1 elektron — možemo mi sada računom odrediti veličinu toga najsitnijega naboja.

Već prije odredismo, da u 2 grama vodika imamo $60.9.10^{22}$ molekula; dakle je u 1 gramu vodika isto toliko atoma vodikovih, dotično iona. Svaki ion vodika ima prema tomu električni naboj od $96494 : 60.9.10^{22} = 1.58.10^{19}$ kuloma. To je najmanja drobnica električnoga naboja, kojoj rado daju ime »električni elementarni naboj« ili također »električni elementarni kvantum«. Kadgod se nabije koje tijelo elektricitetom, ono može da ima samo cio broj tih elementarnih naboja ili elektrona. No taj najmanji električni naboj, koji još može da postoji, taj atom elektricitete, tako je malena množina elektricitete ($1.58.10^{-19}$ kuloma), da ju ni najosjetljiviji naši instrumenti ne mogu da odadu, pa se poradi toga ovaj izvod nije dao izravno pokusom potvrditi. Kasnije će biti prilike, da ga drugim putem ipak potvrdimo.

Naša se slika o mikrokozmu i opet uvelike upotpunila! U jednu ruku nenadano nam pukla spoznaja, da je i elektriciteta građena atomistički, pa je čak uspjelo odrediti naboj 1 elektrona, a u drugu otkriće, da se atomi elemenata spajaju s elektronima pozitivnima ili negativnima i da daju »ione«, koji su ili pozitivni ili negativni.

Je li nas ta nova slika mikrokozma tvarnoga i električnoga doista bliže primakla istini u tom nevidljivom i tako teško pristupnom svijetu? Treba dalje tragati i s drugih strana prodirati i u tvarni i u novo otkriti električni mikrokozam! Navlastito nas jedno veoma smeta: električni se atomi (elektroni) ne javljaju odjelito od tvarnih atoma. Ne bismo li ih kako mogli otkinuti od tvarnih atoma? To bi bio opet velik korak naprijed. Smijemo pouzdano reći: i to jebar djelomice uspjelo i urodilo sjajnim uspjesima. Evo kako se to zbilo.

Već odavno znamo lijepe električne pojave, kada jaka električna struja prolazi kroz jako rastanjene plinove, zatvorene u staklenim, glasovitim »Geisslerovim cijevima«; pojavi dugo vremena veoma zagonetni. Osobito ih je izučavao Englez Crookes, pa se takove cijevi i po njem često zovu »Crookesove cijevi«. U cijev se s jednoga kraja utali mala kovna pločica, kroz koju struja u cijev ulazi (anoda), a na drugom je kraju utaljena druga pločica, kojom struja iz cijevi izlazi (katoda). Rastanji li se plin, koji je u cijevi, s pomoću uzdušne sisaljke dosta jako, prelazi struja kroz rastanjeni plin i on se usja svjetlošću karakterističnom za svaki plin. No što tanji plin u cijevi, to se više gubi nježna svjetlost njegova i kada se plin rastanji do tlaka od 1

Što li su te zrake? Već je Crookes (1874.), koji je izveo cio niz prekrasnih pokusa s njima, pomišljao na sitne drobnice plina u cijevi (molekule), koje da od katode lete velikom brzinom u pravcima do suprotne stijene cijevi, pa ondje svojim »bombardementom« staklo jako ugriju i na svijetljenje potaknu. Odlučni jedan pokus oborio je to mišljenje: primaknuvši katodnim zrakama pol jaka magneta one se jako otklone sa svoga pravca i zelena se svijetlost na staklu znatno pomjesti. Magnet ne može da otklanja molekule plina. No ako te katodne zrake jesu kakve drobnice, mora da su one električne, jer takve drobnice magnet doista otklanja; po smjeru pak otklona mora da su one negativno električne.

Osupnula je stručnjake neobično velika brzina drobnicâ: gotovo 100.000 kilometara u sekundi, dakle trećina brzine svjetlosti. Brzina kugle iz puške sa svojih 1000 metara u sekundi gotovo iščezava spram brzine drobnica u katodnim zrakama. Brzina bijaše doduše nešto različna prema većoj ili manjoj rastanjenosti plina u cijevi, ali nikada manja od jedne petine brzine svjetlosti. Još je više stručnjake osupnuo specifični naboj tih drobnicâ. Očekivahu prema rezultatima kod elektrolize naboj, koji bi najviše mogao biti 96.494 kuloma za 1 gram plina, a kad tamo on se pokazao gotovo 1900 puta veći.

Što to ima da znači? Najlakši do tada poznati kemijski elemenat vodik ima i najveći specifični naboj od 96.494 kuloma. Sada evo u katodnim zra-

kama drobnicâ sa 1900 puta tolikim specifičnim nabojem. Po tom bismo ovdje imali posla s novim kemijskim elementom, koji je 1900 puta lakši od vodika — nova tvar nepojmljivo male mase! Čudesno zaista otkriće, koje treba dalje ispitivati. I gle novcga čuda! Kad au cijevima mijenjahu plinove uzduh, vodik, helij, kisik ili koji drugi plin, specifični naboj drobnicâ katodnih zrakâ svagda izađe isti. A mi znamo otprije, da svaki plin ima drukčiji specifični naboj (vidi gore tablicu). Drobnice katodnih zraka nisu dakle ioni ni vodika ni ikojega drugoga plina. Zaključujemo, da su te drobnice katodnih zrakâ električni naboji nevezani ni uz koju tvar, t. j. u katodnim zrakama



M. VANKA: »DA BI NAM POLJE RODILO BOLJE«

lete sasma slobodni negativni elektroni otkinuti od svake tvari, a masa je tih najsitnijih čestica elektricitete 1900 puta manja od mase 1 atoma vodika. No kako taj elektron nije tvar, ne može ni da ima pravu masu. Masa mu može d abude tek prividna, a potječe od njegova naboja. Kasniji pokusi potvrdiše, da je u elektrona zaista masa samo prividna, pa da ona radi toga s brzino mnjihova lijeta i raste, čega kod prave mas enema. Čak se iz pokusa u ovom smjeru mogla odrediti i veličina jednoga elektrona. Polumjer mu je $1{\cdot}9.10^{-13}$ centimetara, dok su polumjeri tvarnih atomâ veličine reda 10^{-8} centimetara, a to će reći: ako pomislimo atom vodika velik kao kuglu zemaljsku, dakle s polumjerom od 6350 kilometara, bio bi 1 elektron kugla s polumjerom od 120 metara, dakle kao velika bazilika. Koli je dakle sitan elektron spram atoma vodika! Kako su golemi kamenčići, od kojih je tvar građena spram kamenčića elektricitete!



NAŠE SLIKE

Maksimilijan Vanka. Čovjek se poznaje po govoru — a umjetnik po djelima. U djelima umjetnikovim odrazuje se duša njegova, pokazuje se smjer, u kome se kreće tvorna snaga njegova. Gledajući i promatrajući umjetničke tvorevine hrvatskog slikara Vanke, nalazimo u njima njega samoga. Vanka nam u svojim slikama priča, što kao umjetnik osjeća promatrajući život hrvatskoga seljaka. Iz tih slika izbija silna odanost i iskrena ljubav prema hrvatskome selu. Ta kako da i ne izbija, kad ga je hrvatska seljakinja svojim mlijekom othranila. Zagorka Dora Jugova iz Pušće-Bistre nadomještavala mu majku, koju je izgubio. Ona mu je svojim mlijekom ucijepila u žile onu tankoćutnu predanost spram rođene grude i onih, koji na njoj žive.

Tu veliku ljubav — duboku i široku — što ju je Vanka na grudima hrvatske seljakinje usisao spram svoga naroda — iskazuje Vanka u tvorevinama svoga duha i srca.

Ta jaka ljubav, koja ga je vodila i sveđer vodi u njegovome razvoju, jest temeljna nota njegova dojakošnjeg rada — ona je »credo« njegova umjetničkog naprezanja!

Za uzvrat i kao hvalu za ono, što mu je hrvatska seljakinja usadila u njegovo srce, pripovijeda nam on u svojim slikama, kakove su te hrvatske žene i djevojke, koje imadu tvrdu i žilavu ruku, ali mekano i sanjarsko srce.

Da osvježi i oplodi novim podražajima svoju fantaziju, vraća se Vanka od vremena do vremena onamo, gdje je nejačak rastao. Ondje je on, kad se nakon 25-godišnjeg izbivanja onamo navratio u radosnome pokliku svoje majke po mlijeku »sinek moj ljubljeni!« — osjetio da se u onom priprostome seljačkome domu nalazi duboko vrelo, iz koga on može da crpi okrjepu i snagu za svoja umjetnička stvaranja.

»Ja sam sretan i presretan kad sam među onima, kojima sam po materinjem mlijeku najbliži, jer me ondje zagrijava i oduhovljuje ona čista i prava slavenska širokogrudnost; tu redovno osjećam — ispovijeda obrazovani otmjeni i tankoćutni Vanka — da ne smijem svoj narod iz njegovog milieu-a na svoje slike navlačiti, već da se ja kao umjetnik moram u svojim slikama približiti svome narodu.«

Držeći se toga, tražio je Vanka, kad se počeo postavljati na svoje noge, u velikome umjetničkome svijetu onakove gotove već majstore, koji su se toga principa u svojim umjetničkim radovima i držali.

I našao ih među španjolskim slikarima, koji u svojim djelima do najmanjih sitnica ističu osobine svoga naroda, dajući time pri istupanju svome svojoj umjetnosti nacijonalni karakter.

Toga smjera — koji zastupaju španjolski slikari — prihvatio se u svome umjetničkome radu i naš Vanka.

Pronicanje i shvatanje narodnog života dala mu je hrvatska seljakinja — a umjetničku formu u koju će ono, što je u sebi proživio zaodjeti — španjolski umjetnici.

Na ovim dvjema temeljima izgradio je Vanka svoj svijet — zbilje i fantazije, priče i istine! Stvorio je svoju zasebnu umjetnost, kojom je on istupao u vanjskome svijetu s velikim uspjesima a uz isticanje vanjske kritike, da se u njegovim slikama manifestira umjetnost, koja nosi na sebi nacijonalni specijalno hrvatski karakter.

I o tome hrvatskome umjetniku, koji je dosad na doličan način u tuđini zastupio hrvatsku umjetnost, gotovo se — izvan užega kruga ljubitelja umjetnosti — malo zna.

Ta od tolikih njegovih velikih slika, u kojima nam iznosi ono, što je naše, nemamo osim jednog većeg akvarela (Primorka u Štrosmajerovoj Galeriji) nijedne njegove reprezentativne slike niti u Modernoj ni u Štrosmajerovoj galeriji!

Prva njegova slika, kojom je ušao u veliki svijet jesu njegovi P r o š t e n j a r i, koje je izložio na internacijonalnoj izložbi u Bruselju. Kupljena za galeriju u Stuttgartu. Sujet toj slici uzet je iz zagrebačke okolice Šestina i Gračana. Nažalost mi ju nijesmo znali zadržati kod kuće. Poznata je po reprodukciji u bojama kao razglednica.

B i s t r i č k a m a d o n a (fragmenat iz jednog triptihona) nalazi se također u tuđini. U njemu nam umjetnik opisuje ili još bolje priča o životu koji ključa oko zavjetne crkve u Mariji Bistrici.

U ovim dvjema slikama prikazan je kontemplativni karakter našega naroda.

Treću veliku sliku zamislio je umjetnik pod dojmom poznatih narodnih stihova: L i j e p a J a l a t r i v i j e n c a s p e l a. To je triptihon, od koga su dvije slike već izrađene.

Prvi vijenac — (u reprodukciji našoj) — b o g o r o d i c i d a l a, d a b i n a m p o l j e r o d i l o b o l j e: prikazuje blagoslov žita — onako kako je to u Moslavini u običaju. Slika se nalazi u Bruselju.

Drugi vijenac d o m a ć i n u d a l a: (u reprodukciji našoj) prikazuje svršetak žetve kako ga naš narod slavi u Pokuplju. Ta se nalazi u privatnome posjedu u Zagrebu.

Treći vijenac d r a g o m e d a l a: hvata onaj momenat kad moma daje u kolu najljepšem momku vijenac a iz toga se onda razviju zaruke i narodni svatovi i to baš uzeto onako kako je u običaju u Đakovštini. Ova je slika nedogotovljena ostala u Bruselju.

U N a š i m m a j k a m a prikazuje umjetnik (u reprodukciji našoj) tugu hrvatskih majka za izgubljenim sinovima, koji su poginuli u prošlome krvavome ratu. U njoj je izražena simbolički žalost svih hrvatskih majka i iznesena ona strašna tragedija, koja se odigravala u svakom gotovo našem selu. Slika je izložena bila u prošloj izložbi u Zagrebu — sada nalazi u njegovu atelieru.

U ovim tvorevinama svoje fantazije, prikazuje se Vanka kao pravi umjetnik — pjesnik, koji nastoji da simbolički prikaže sve, što je lijepo okom i srcem u svome narodu uhvatio. On veže cvijeće rastepeno po polju narodnome u

jednu lijepu kiticu, iz koje miriše u isti čas duša umjetnikova i duša narodna.

Što su mu portraiti na njegovim slikama tako istinski i vjerni, postigao je Vanka time, što je mnogo portraitirao i tako se pripravljao za svoj kompozitorni rad. U svojim portretima Vanka je takodjer simbolik.

U novije doba umjetnik u svome napredovanju prelazi iz simbolizma u misticizam, kako to pokazuje njegova velika slika Pod starim križem, koja se također nalazi u Bruselju.

Vanka je sada profesor na akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, dakle na onome istome zavodu, gdje je nakon svršene srednje škole proboravio prve dvije godine. Studije svoje svršio je u Bruselju (kod prof. Delvilla), gdje je i jedno vrijeme prije rata stalno boravio. Izlagao je u Parizu, Bruselju, Londonu i Zagrebu. Nadamo se, da ćemo ga moći u dogledno vrijeme viditi u jednoj izložbi, u kojoj će nam biti prikazan njegov vaskoliki dojakošnji umjetnički rad.

KNJIŽEVNOST

Treći talijanski prijevod Mažuranićeva eposa. Poslije dvaju starijih prijevoda, od kojih jedan potječe od Ivana Nikolića (Zadar, Nazionale, 1869.), a drugi od E. Bolle-a (Rijeka, E. Mohović, 1877.), objelodanio je prošastog ljeta u nakladi »Hrvatske Knjižare« u Splitu svoj prijevod i Vladimir Bakotić: La morte di Smail-Aga Čengić — Versione, prefazione e commentario.

Ovaj treći pokušaj može da se označi uspjelim u velikoj mjeri: vjeran smislu i metru originala do krajnjih granica prenosi istim brojem stihova sve glavne osebujnosti Mažuranićeva pjesničkog stila. U tom njegovu pothvatu Bakotića je vodilo ispravno mišljenje: izvorni metar pjesme, tendencija, akcenat, ritam i muzika stiha, kad se vješto nasljeduju i primjenjuju tuđem stihu, mogu da uhvate i prenesu spoljašnju stranu izvornika, bez koje ne bi mogle da dođu do potpuna izražaja ostale sadržajne, misaono-čuvstvene značajke. U njegovu prijevodu glas Mažuranićeve muze, ona njena narodna kulturom opitomljena duša, nije se potalijančila, t. j. ostaje tu neiskrivljena, nepatvorena i u talijanskom ruhu. U tome su njegovi predšasnici i nemalo griješili: zaokupljala ih je odviše talijanština, a odatle nastojanje, da Mažuranić izađe što talijanskiji. Bakotić se toliko obzira na talijansku formu, koliko je potrebno, da ne povrijedi talijansko uho; umije da pronađe zvukove i izričaje, koji su najsrodniji našima, Mažuranićevima. Njegov talijanski jezik možda i nije posvuda današnji pjesnički, možda je bliži dikciji ottocenta, onako klasičan i još akademski, kako se učio na uzorima pedesetak godina unatrag. To se međutim ne bi smjelo okrstiti manom ili nedostatkom. Ta klasičnost Mažuraniću dobro pristaje, slaže se s ozbiljnošću i težinom njegova epa, s njegovom svečanom pozom, a i s onim pojedinostima pjesničkoga ruha, koje ni kod nas nisu danas sve savremene, a onda su bile.

Da primjerima hoću da dokažem prevodiočevu valjanost, mogao bih da redom navodim najistaknutija mjesta, od samog početka, pa dalje:

Smail-Aga i servi chiama,
Là a Stolac, suo castello,
E in terra erzegovese; — —

mogao bih da ustvrdim, da će preneseni ritam i zvonkost stiha i onomu, koji ne pozna jezika, dozvati u pamet izvornik; mogao bih poređivanjem izvornika s prijevodom pokazati, koliko je talijanski stih i formom i sadržajem na visini Mažuranićevoj. To bi bio ne toliko težak, koliko dug i zanovetan posao. Ograničujući se stoga na ovo nekoliko riječi ožeto izjavljujem po cjelokupnom dojmu, da je to dobar prijevod i da dolično predstavlja našeg velikog pjesnika talijanskoj publizi. Dabome, lako nalazimo i u njemu po koji stih, po koji izričaj, koji ne daju toliko, koliko izvorni; po koje zoabilaženje oko tvrde kosti hrvatske izričajne jačine; ali to ne umanjuje činjenice, da je Bakotić svojom intonacijom, načinom i shvaćanjem svoga zadatka pogodio pravi put i da je prema tomu uglavnom dao, što se u ovoj ruci i kod ovakova djela može najviše dati.

Izdanje je osim toga udešeno vrlo spretno: s jedne strane donosi tekst, a s druge talijanski prijevod. Pred uvodom ima napomenu s primjerima, kako se izgovaraju vlastita imena, koja se nalaze u pjesmi. U uvodu su pored sadržaja pojedinog pjevanja prikazane savremene prilike, u kojima je epos nastao. To je isto prigodice dopunjeno u tumačenju iza teksta i prijevoda, gdje su osvijetljena najteža mjesta ne samo stvarnim razlaganjem nego i citatima iz drugih pjesnika.

Naslovni list i sliku Mažuranićevu izradio je R. Tommaseo. Vrlo sumnjam, da će ta pjesnikova slika ikoga oduševiti. Ona je po mom sudu prava secesionistička nagrda, jedno izobličeno strašilo neprijatna dojma.

Andersenove odabrane priče i pripovijesti. Nekako pred Božić izdala je Nakladna knjižara Mirka Breyera u Zagrebu u ukusnoj opremo niz prevedenih priča i pripovijedaka poznatoga danskog pisca Hansa Christiana Andersena. O vrijednosti tih radova bilo bi nečedno govoriti. Ime Andersenovo poznato je danas po svem svijetu. Kad to znamo, onda je razumljiva i dobit, koja je za nas nastala izdanjem ovako izabranih njegovih većih i manjih radova na našem jeziku. U knjizi ima četrnaest što većih što manjih Andersenovih priča. Ako k tome spomenemo, da ih je preveo i odabrao dr. M. Ogrizović, imamo već u tome dovoljno jamstvo za sretan izbor i biran jezik u toj knjizi. Brojne ilustracije u knjizi izradio je prof. Ljubo Babić. Prof. je Ogrizović osim toga napisao Predgovor, u kojem je u glavnim potezima ocrtao život i pjesnički rad Andersenov.

Ovako birane knjige, opremljene ovako lijepo i ukusno kao što je ta knjiga, dobro će nam u svakom pogledu doći. Njima se podiže duh i ukus naše mladeži, koja će u prvom redu posegnuti za ovom knjigom, jer je njoj i namijenjena.

Muzička literatura. Lijepi znak napredovanju muzičke kulture i shvatanju novih nastojanja sa strane nakladnika, čitav je niz izdanja. Beogradska knjižarnica C. B. Cvijanovića izdala je »Život Beethovenov« Romain Rollanda. Svježi snažni prikaz ličnosti najvećega čovjeka i muzičara u isti čas. Kratki, zbiti prikaz života i rada daje u isti čas uvid u djelo njegovo.

»Narodna Prosvjeta« u Zagrebu počela je izdavati Biblioteku muzičke kulture. I. svezak je »Ruska opera« dra. Josipa Andrića. Knjižica je postala iz predavanja, koje je vrijedni pregalac na polju muzičke literature i zdušni kritičar priredio prigodom premijere Borodinova »Kneza Igora«. Dr. Andrić dao je već u više navrata dokaze svoje simpatije za nova nastojanja muzička, gotovo je propagatorom slavenskog duha. »Tražimo, da malo odahnemo u ovoj teškoj muzičkoj atmosferi, u kojoj nas guši romanska i germanska glazbena kultura«, veli u predgovoru. On je već napisao opsežnije studije o Smetani i Dvoržaku. Tom knjižicom pokazuje, da je zagledao u povijest i razvitak ruske muzike i daje lijepi pregled opernih nastojanja u Rusa.

UMJETNOST

Koncertna kronika. 26. januara VI. intimno muzičko veče »Glazbenog zavoda«. Na programu kompozicije Roberta Schumanna i to popijevke za krupno grlo i klavir (pjevao Drago Hržić, za klavirom Oskar Smodek) i dva komorno muzička djela (Prvi klavirni trio d-mol op. 63. iz god. 1847. svirali su A. Geiger-Eichhorn, M. Schön i U. Fabri; Klavirni kvintet es-dur op. 44 iz god. 1842. svirali su A. Geiger-Eichhorn, M. Schön, J. Škatula, D. Arany, U. Fabbri). Koncert je uspio vrlo lijepo. Svi su se umjetnici natjecali, da dadu najdotjeraniju reprodukciju izvedenih djela. Najviše je uspio g. Hržić, koji je ovim nastupom ponovo dokazao, da je pravi koncertni pjevač. Svojim grlom umije baratati. Zvuk je vazda čista i lijepa sjaja, deklamacija jasna. Schumannova komorna muzika nastala na osvitku romantike nije mogla još sasvim ispuniti forme klasične muzike novom sadržinom; zbog čestog opetovanja nekih dijelova kao da nastaje zastoj u unutarnjem pokretanju idejnom. Ipak su neki stavci od neodoljiva čara, koji izvire ne samo iz motiva i misli, već i iz majstorski naslikanih boja.

28. januara XIII. matineja Zagrebačke filharmonije. Na programu Čajkovskoga 5. simfonija E-mol; Ravela Introduction et allegro (harfa, flauta, oboa i gudalački kvartet) i Musorgskoga »Noć na pustoj gori«. Dirigent Krešimir Baranović. Puna dvorana najbolji je dokaz uspješne djelatnosti naših filharmoničara, a tišina i pozornost, kojim općinstvo prati svaku kompoziciju, i burno odobravanje skromna naplata njihova truda. Čajkovski kao da vazda još jednako djeluje. Da li je to zbog neodoljiva čara njegovih napjeva? Ravel je novo ime u našim koncertima. Danas uvaženi predstavnik moderne francuske muzike, kao da traži adekvatni muzički izraz svoga doba, ne tajeći nimalo osnovnu značajku romanske rase: lijepu kantilenu. I ako prekaljena novoromantičkim i modernim sredstvima muzičkog izražaja ostaje ona posljednjom metom nastojanja. Kolika li razlika prema silnoj, jedroj, realističnoj tematici Musorgskoga, koji smiono slika iscrpljujući bogatstvo žarkih, bljeŝtavih boja svojega orkestra.

U operi nema nikakovih zanimljivih novosti. Moramo samo spomenuti nedjeljnu predstavu (28. o. mj.) Zajčeve opere Nikola Šubić Zrinski. Nastupio je taj put u naslovnoj ulozi g. Primožić i pjevao s toliko elana, da je ta predstava bila za nas pravo narodno slavlje. Kazalište dupkom puno, a publika nagrađuje g. Primožića obilnim pljeskom. Znak, da u nas naša domaća djela u valjanoj izvedbi nikada ne ostaju nezapažena.

Hrvatsko kazalište. Poslije nekoliko pokušaja s domaćim dramatskim piscima prikazao nam se je na našoj pozornici i Gerhard Hauptmann. Kazališna je uprava izabrala za to njegovu »Rozu Bernd« te nam je u »novo uvježbanom« ruhu donijela na pozornicu 23. siječnja o .g. Roza Bernd kao seljačka djevojka imade zgodnu priliku, da se uda za pobožnoga knjigovežu Keila, ali je ljubavni odnošaj s načelnikom Flammom uz opako napastovanje pijanca Streckmanna dovede — po rješenju piščevu — dotle, da postane čedomorkom. Sadržaj drame, sam po sebi nipošto nov, znao je pjesnik tako izrabiti, da je od njega načinio pet činova, punih snažne dramatske zanimljivosti, te se gledaocu čini, da je svaki skoro momenat upravo takav, kakav jest, morao da bude takovim. I nehotice nam se i ovdje nameće pitanje Paula Ernsta, kad se je ističući u svoje vrijeme izvanredni uspjeh, što ga je Hauptmannov »Fuhrmann Henschel« postigao u Berlinu, pozabavio razmatranjem, nije li tu možda kakova sugestija gledalaca po srijedi i da li ta naturalistička drama uopće odgovara životnim uvjetima drame. I nama se uza sve vrsnoće dramatske opremljenosti te pjesnički, a napose tehnički izrabljenih nekojih prizora nužno nameću mogućnosti drugačijega rješenja postavljenoga zadatka, ali je pjesnik očito radi kazališnoga uspjeha, a nipošto radi nutarnje opravdanosti baš takova rješenja upotrijebio i lica i prizore takove, koji su traženome uspjehu imali u što jačoj mjeri poslužiti. Tako je umjetno udešen prizor sa Flammom i njegovom ženom, gdje žena otkriva krivnju Flammovu, hotomice su traženi razlozi, da Roza posve sama ide u grad pred sud, iz kojih zamisli nastaju daljnje komplikacije, da i ne govorimo o čudnovatom držanju staroga Bernda, koji do konca ne vjeruje u objede njegove kćeri, o nenaravnom ponovnom dolasku stražmeštra od suda u Berndovu kuću u noćno doba. Te nedostatke pokušao je pjesnik prikriti dramatski lijepim prizorima, koji su reći bi stvoreni samo za gledanje: dosta je da spomenomo samo onaj kod izvora u drugom činu. Pa ako nam i Roza nije posve razumljiva, kad odbija i pomoć iskusne gospođe Flamm i ne sluša iskrene riječi zaručnika si Keila, koji joj sve hoće da oprosti, samo da mu bude ženom, ipak valja priznati, da u »Rozi Bernd« imamo primjer, kako se barem za pozornicu imade pisati.

Prijevodu se dra. Gavelle napose mora prigovoriti; izrazi kao peglati, drek, šalica, Faidros, pa sva sila germanizama strašno kvare mjestimice upravo jaki efekt pojedinih prizora: dobru stvar hoćemo da slušamo u lijepoj jezičnoj formi, pa je upravo šteta, što se nije u ovome slučaju nitko našao, da prevodiocu dade koji dobar savjet.

U ulozi Roze nastupila je gđa A. Kernic kao prava umjetnica. Valja joj priznati, da joj je to jedna od najboljih uloga. Napose treba istaći, da se je ne samo za pojedine prizore, nego i za nekoje posebne kretnje očito spremala, što odaje brižno i pohvalno »studiranje« cijele uloge. Naravno da je baš i u tome razlog, da se je umjetnica u pojedinim prizorima odlučila za posebno shvaćanje, premda bi i drugo moglo biti moguće, tako već u I. činu u prizoru sa Streckmannom, pa u prizorima 3. čina, ali je za nju pohvalno, da je s tim svojim shvaćanjem donijela baš »svoju« Rozu Bernd. Uz nju su se dobro ponijeli i drugi umjetnici, napose gđa. Jovanović, pa gg. Maričić, Petrović, Gerašić i Sotošek.

BILJEŠKE

Strossmayerov dan. Na rođendan velikoga hrvatskoga biskupa Strossmayera t. j. 4. o. mj., proslavit će se u svoj Hrvatskoj »Strossmayerov dan«. Tom prilikom priređuje Prosvjetni Savez u Zagrebu proslavu, u kazalištu održat će se akademija, kod koje će dr. Lujo Vojnović govoriti o životu i radu velikoga biskupa, u školama tumačit će se učenicima o značenju toga dana tako, da će neumrli naš vladika taj dan opet uskrsnuti u ustima i srcima svega našega naroda, kojemu je on posvetio sav svoj život i rad. Kao i pređašnje godine sudjelovat će u toj općoj slavi i naša provincija, koja će opet na svoj način taj dan iskazati poštu velikanu, koji se toliko zalagao i borio za jugoslavensku ideju još onda, kad se naša narodna svijest bila jedva trgla i proživjela svoje zlatne ilirske dane. Vidljivi spomenici njegova rada, koji i danas stoje, najjasniji su dokaz, da Strossmayerovo geslo: »sve za vjeru i domovinu« nijesu bile puste riječi.

Izdavači i vlasnici: Dragutin Nemet i drugovi. **Tisak »Tipografije« d. d., Zagreb.**

Tisak »Tipografija« d. d., Zagreb.